

İbn Sina'nın Siyaset Felsefesi

Political Philosophy of Ibn Sina

Cevher ŞULUL^a

^aFelsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
İslam Felsefesi AD,
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Şanlıurfa

Geliş Tarihi/Received: 02.05.2016
Kabul Tarihi/Accepted: 30.05.2016

Yazışma Adresi/Correspondence:
Cevher ŞULUL

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü,
İslam Felsefesi AD, Şanlıurfa,
TÜRKİYE/TURKEY
cevhersulul@hotmail.com

ÖZET Siyaset felsefesine dair eser yazan ilk İslâm filozof hiç kuşkusuz Fârâbî'dir. O, ortaya koyduğu siyaset kuramıyla hem İslâm siyaset düşüncesini hem de kendinden sonra gelen İbn Sînâ ve İbn Rüşd gibi filozofları derinden etkilemiştir. Ancak İslâm felsefesi geleneğinin en etkili filozofu olan İbn Sînâ, Fârâbî'de olduğu gibi siyasete dair eser yazmadı. İbn Sînâ, daha ziyade insanın mutluluğu ve mükemmelliğiyle ilgilendi. Ancak o bu bağlamda farklı eserlerinde siyaset felsefesine dair; ilahi hukukun gerekliliği, ibadetlerin siyasi ve sosyal hayattaki önemi, devletin yapısı ve işleyişi, hilafet meselesi, evlilik ve aile hayatı gibi konuları ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Hilafet; evlilik ve aile hayatı; ilahi hukuk; nübüvvet; ibadet

ABSTRACT The philosopher who first wrote on political philosophy was -no doubt- Fârâbî. With the political hypothesis he put forward, he influenced deeply both the consideration of the Islamic Politics concept, and the philosophers like Ibn Sînâ (Avicenna) and Ibn Rüşd, who were the successors of him. However, Avicenna, who was the most influential philosopher of the tradition of Islamic Philosophy, did not write on politics like Fârâbî. He was mostly interested in the happiness and perfection of the humanity. However, in this context, he dealt with topics like political philosophy, the necessity for the divine law, the importance of worshipping in political and social life, the structure and functioning of the state, the issue of the caliphate, marriage and family life in his various works.

Key Words: Caliphate; marriage and family life; divine law; prophecy; worshipping

Journal of Islamic Research 2016;27(2):111-21

İnsan, yaratılışı itibariyle sosyal bir varlıktır. Evrene dair, insanın köküne dair sorular sorar; felsefe yapar. Yapılan felsefenin toplumsal boyutu, politik kurgusu ve devlet erkiyle ilişkisi var ise buna siyaset felsefesi denir. Siyaset felsefesi insanı, toplu halde yaşayan ve yerleşik düzene geçmiş bir varlık olarak ele alır.¹

Birey olarak insan, ahlakî erdemleri ancak toplumla birlikte yaşayarak öğrenebilir. İnsanlar, yaşam için gerekli şeylerin üretilmesinde başkalarının yardımına ve işbirliğine ihtiyaç duyarlar.²

¹ J.V. Kempski, "Siyaset Felsefesi", *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*'nin içinde, çev. Doğan Özlem, İstanbul-1990, s.445.

² İbn Rüşd, *Telhisu's-Siyâse li Eflâtûn*, İngilizce'den Arapça'ya çev. Hasan Mecid el-'Âbidî - Fâtıma Kâzım ez-Zehabi, Beyrut 1998, s.68. Ayrıca bkz. Fevzi M. Neccar, *İslâm Politika Felsefesinde Siyaset, Derleme: İslâm 'da Siyaset Düşüncesi*'nin içinde, çev. Kazım Güleçyüz, İstanbul-1995, s.25.

Bu nedenle Eflatun ile Aristo, insanın tabiatı itibarıyla medeni bir varlık olduğunu söylemişlerdir.³ İnsan ile hayvan arasındaki sınır çizgisi, insanın toplumsal bir varlık olmasıdır. Toplum dışında yalnız başına yaşamaya güç yetiren bir kimse, insan olamaz. O, ya bir hayvandır veya bir Tanrı'dır.⁴

Benzer şekilde Fârâbî ile İbn Rüşd'e göre de birey için toplumla birlikte yaşamak ahlakî ve ekonomik açıdan bir gerekliliktir. Diğer türlü insan, doğal ihtiyaçlarını karşılayamaz. İbn Bâcce'nin arzuladığı gibi insanın yetkinliğe ulaşması da mümkün değildir.⁵

Toplumsal yaşamın gerekliliği konusunda İbn Sînâ'da kendinden önceki diğer filozoflar gibi benzer şeyleri söylemektedir. Ona göre bir insan, buğday üretirken diğeri ekmek yapar. Biri terzilik yaparken bir başkası iğne üretir. Bunun sonucunda bir araya geldiklerinde işleri yeterli hale gelir. İnsanların şehir ve toplumlar oluşturmak zorunda kalmalarının nedeni budur.⁶

Bu nedenle İslâm bilim tarihinde fakihler, kelamcılar ve de filozoflara ilaveten farklı bilim dallarına mensup ilim adamları, siyaset bilimine ilgi duymuş bu konuda eserler yazmışlardır.

³ İbn Rüşd, *Telhîs*, s.67-68; Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Ankara-1998; 1097b 10. Ayrıca bkz: Eflatun, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz, İstanbul-1992, 369 b-c, d-e.

⁴ David Ross, *Aristotelesteles*, çev. Özcan Yalçın Kavasoglu, İstanbul-2002, s.277.

⁵ İbn Rüşd, *Telhîs*, s. 69-70. İbn Rüşd, İbn Bâcce'nin eğer gerekirse insanın kemale ermek için kendini toplumdan ayırması gerektiği düşüncesine şiddetle karşı çıkar. Oysa İbn Bâcce'ye göre insan, tabiatı gereği toplumsal bir varlık olsa da bu onun kötü bir topluma katılmasını gerektirmez. Çünkü uygun olmayan bir toplumun aktivitelerine iştirak etmektense, apolitik ve asosyal bir hayatı tercih etmek, insanın öz gayesini gerçekleştirmek bakımından daha iyi görünmektedir. Bkz: Yaşar Aydın, *İbn Bâcce'nin İnsan Görüşü*, İstanbul-1997, s. 284; ayrıca bkz; Erwin I. J Rosenthal, "*İbn Bâcce'nin Felsefesinde Siyasetin Yeri*", *Derleme: İslâm 'da Siyaset Düşüncesi*'nin içinde, çev. Kazım Güleçyüz, İstanbul-1995, s.263-264; Zerrin Kurtoglu, *İslâm Düşüncesinin Siyasal Ufku*, İstanbul-1999, s.156-182. Ayrıca bkz. Fârâbî, *el-Medînetü'l-Fâzıla*, çev. Ahmet Aslan, Ankara-1990, s. 69; Fârâbî, *es-Siyasetü'l-Medeniyye veya Mebadi' ul-Mevcudat*, çev. Mehmet Aydın-Abdulkadir Şener-Rami Ayas, Ankara-1980, s.36; Huriye Tevfik Mücahit, *Fârâbî'den Abdulâ'a Siyasî Düşünce*, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul-1995, s.71-72; Ayrıca bkz; Fahreddin Korkmaz, *Gazalî'de Devlet*, Ankara-1995, s.31.

⁶ İbn Sînâ, *eş-Şifâ-el-İlahiyat*,1-2, thk: el-Eb Kanavati-Said Zayid, byy,by, s.441.

Genel anlamda İslâm dünyasında siyasete dair yazılan eserler üç gruba ayrılmaktadır: Hilafetin amacını ve kaynağını konu alan eserler (el-ahkâmü's-sultâniyye), idarecilere tavsiyelerde bulunan siyasetname türünden eserler ve filozofların siyasete dair yazdıkları eserlerdir.⁷

Filozofların siyasete dair yazdıkları eserler yapı ve içerik itibarıyla fakihlerin ve kelâmcıların bu alanda yazdıkları eserlerden farklıdır.

Onlar siyasî yönetimi, örgütlü toplumun her bir ferdinin neticede hâkimlere ihtiyaç duymayacak şekilde kendi nefis ve ahlakî alışkanlıklarına göre sorumluluğuna düşen şeyi kapsar tarzda anlamaktadırlar. Onlar, gerekli hususları yerine getiren içtimaî örgüte erdemli şehir (el-medînetü'l-fâzıla), bununla ilgili olarak gözetilen kurallara da medeni siyaset (es-siyâsetü'l-medeniyye) adını vermişlerdir.⁸

İslâm filozofları, siyaset felsefelerinde İslâm'ın dinî ve ahlakî öğretilerine bağlı kalmakla beraber diğer sistemlerden de istifade etmişlerdir. Bunu yaparken yalnızca kendi hukuki ve toplumsal düşüncelerini yansıtmakla kalmamış; amacı en iyi siyasi rejimi aramak olan ve siyasi rejimle, insan olarak ulaşabileceğimiz hayat kalitesi arasındaki zorunlu ilişkiyi vurgulayan bir siyaset felsefesi geleneği ortaya koymuşlardır.⁹

Bu konuda ilk eser yazan filozof hiç kuşkusuz Fârâbî'dir. O, Yunan siyaset felsefesi ile İslâm düşüncesini uzlaştırmaya çalışan ilk filozoftur. O, bu amaçla ortaya koyduğu siyaset kuramıyla hem İslâm siyaset düşüncesini hem de kendinden son-

⁷ Siyasetnameler, İslâm devletlerinde hükümdarlara, devlet adamlarına yönetim konusunda bilgi veren, adaletli yönetimin yollarını öğreten eserlerdir. Belli başlı siyasetnameler arasında şu eserler yer alır: Sa'lebî, *Adâbu'l-Mulûk*; İbn Teymiye, *es-Siyasetü's-Şer'iyye fi İslâhi'l-Re'y Ve'r-Raiyye*; Nizâmülmülk, *Siyasetnâme*; Gazâlî, *Nasihatü'l-Mulûk*; Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzu'l-Kuber*; Lütfi Paşa, *Asafnâme*, Gelibolulu Ali, *Nasihatü's-Salatın*; Nergisi, *el-Vasfu'l-Kâmil fi Ahvâli'l-Veziri'l-Âdil*. Bkz. İbn Teymiye, *es-Siyasetü's-Şer'iyye fi İslâhi'l-Re'y Ve'r-Raiyye*, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul-1999, s. 3. (Mütercimim önsözü)

⁸ Charles E. Butterworth, "*Ahlak ve Siyaset Felsefesi*", *İslâm Felsefesine Giriş*'in içinde, edt. Peter Adamson - Richard C. Taylor, çev. M. Cüneyt Kaya, İstanbul-2007, s. 293.

⁹ Fevzi M. Neccar, *İslâm Politika Felsefesinde Siyaset*, s.24-25.

ra gelen İbn Sînâ ve İbn Rüşd gibi filozofları derinden etkilemiştir.

■ İBN SİNÂ VE SİYASET FELSEFESİ

İbn Sînâ'nın mantık, tabiat bilimleri, metafizik, psikoloji, tıp ve benzeri bütün alanlardaki düşünceleri üzerine Batı'da veya Doğu'da birçok eser telif edilmiş olmasına rağmen onun siyaset felsefesine dair yapılan çalışmaların yeterli olmadığı inancındayız.¹⁰

Ancak şunu bilmekte yarar var; İslâm felsefesi geleneğinin en kapsamlı ve etkili filozofu olan İbn Sînâ, Fârâbî'de olduğu gibi siyasete dair eser yazmadı. İlâveten o, eserlerinde ahlak, ev yönetimi ve siyasetten oluşan amelî felsefeye çok az yer vermiştir. Genel olarak amelî felsefe, özel olarak ise ahlak ve siyaset alanındaki İslâm felsefesi birikimini konu edinen ikincil literatürün neredeyse tamamı, Fârâbî'yi merkeze alan bir yaklaşım benimsemekte ve İbn Sînâ'yı, Fârâbî'nin "önemsiz" ve düşüncelerinin hangi bağlama yerleştirileceği belirsiz bir ardılı olarak resmetmektedirler. İbn Sînâ ile ilgili böyle bir tasvirle karşı karşıya olmamızın en önemli sebebi, Fârâbî'ye kıyasla İbn Sînâ'nın eserlerinde amelî felsefenin oldukça sınırlı bir yere sahip olmasıdır. Şaheseri olarak kabul edilen eş-Şifâ külliyyatında mantığı ve nazârî felsefeyi tüm alt dallarıyla oldukça ayrıntılı bir şekilde inceleyen İbn Sînâ, amelî felsefeyi ise kitabın el-İlâhiyyât (Metafizik) bölümünün sonunda, kendi ifadesiyle, birtakım noktalara işaret etmek, suretiyle kısaca ele almaktadır. Yine kendi ifadesinden hareketle, eş-Şifâ'da amelî felsefeye dair bu yaklaşımının, "bu konulara dair kapsamlı ve müstakil bir eser kaleme alana kadar" başvurulmuş geçici bir çözüm olduğu anlaşılrsa da İbn Sînâ'nın ilerleyen yıllarda, vaat ettiği tarzda

¹⁰ Nitekim Batı'da XIII. Yüzyıldan itibaren İslâm felsefesine dair bir çok makale ve kitap yayınlanmış olmasına rağmen bunlar içerik itibarıyla daha ziyade İslâm felsefesinin metafizik yönüyle ilgili olup siyaset felsefesi hakkında pek fazla bir şey söylenmemiştir. Bkz; Charles E. Butterworth, *İslâm Felsefesinde Siyasi Düşüncenin Gelişimi*, çev. Selahaddin Ayaz, İstanbul-1999, s.9.

kapsamlı ve müstakil bir eser yazmadığı da bilinmektedir.¹¹

İbn Sînâ, bu bağlamda daha ziyade insanın mutluluğu ve mükemmelliğiyle ilgilendi.¹² İnsanın toplumla birlikte yaşayarak mükemmelliği elde edebileceği varsayımından hareketle onu siyasi bir varlık olarak algıladı. Bu da doğal olarak İbn Sînâ'nın felsefesine belli bir siyasi yönelim kazandırdı. Yazarın bu türden eserlerinde siyasete dair izahlar söz konudur.

İbn Sînâ'nın bu konudaki görüşlerini izah etmeden önce, siyaset felsefesinin temelini oluşturan bir noktayı izah etmemizde yarar vardır. Şöyle ki:

Filozoflara göre felsefe iki bölümden oluşur: Teorik ve pratik felsefe. Teorik felsefe tevhid ilmi ve astronomi gibi bildiğimiz, ama yapamadığımız; insanın aksiyonuna, hür iradesine ve sanatına bağlı olmayan şeylerin bilgisini verir. Pratik felsefe veya hikmet ise bilebildiğimiz ve yapabildiğimiz şeylerin bilgisini sağlar. İnsanın hareket ve arzusunun sonucu olarak meydana gelen şeyler hakkında doğru bir fikir verir. Pratik hikmetin gayesi iyilik iken teorik hikmetin maksadı gerçektir. Pratik felsefeye siyasi felsefe de denilir.

İbn Sînâ pratik felsefeyi üç kısma ayırır:

- Ferdin yönetimiyle ilgili ahlak.
- Ekonomi ve ev idaresi.
- Siyaset bilimi.¹³

İbn Sînâ pratik felsefeyi, metafizik'e dâhil etmiştir. Çünkü ona göre ideal devlette iyi top-

¹¹ M. Cüneyt Kaya, *"Peygamberin Yasa Koyuculuğu": İbn Sînâ'nın Amelî Felsefe Tasavvuruna Bir Giriş Denemesi*, Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, cilt 14, sayı 27, (2009/2), 57-91, s.58-59

¹² İbn Sînâ'nın bu yaklaşımı İslâm 'ın devlet algısıyla da bir anlamda örtüşmektedir. Fazlurrahman, Hz. Peygamber dönemi din ve devlet arasındaki ilişkiyi izah ederken şöyle demektedir: "konu din ve devletin kardeş olduğu değildir. Bunların birbiriyle işbirliği halinde oldukları da söylenebilir. Devlet kendi başına bir anlam taşımaz, İslâm 'ın ahlaki ve manevi değerlerinin bir yansımasıdır. Devlet dinin bir uzantısı değildir; İslâm 'ın bir aracıdır." Bkz. Fazlurrahman, *"İslâm ve Siyasi Aksiyon: Siyaset Dinin Hizmetinde"* Derleme: *İslâm 'da Siyaset Düşüncesi*'nin içinde, çev. Kazım Güleçyüz, İstanbul-1995, s.8.

¹³ Fevzi M. Neccar, *İslâm Politika Felsefesinde Siyaset*, s.37-38.

lumun kanununu ancak peygamberler sağlar. Peygamberler, Allah'tan vahiy yoluyla insanların toplumsal yaşamlarını, ahirete dair ihtiyaçlarını düzenleyecek bir takım hükümler alırlar. Bu hakikat ise metafiziğin araştırma alanına girer.¹⁴

Dolayısıyla pratik felsefe, peygamberliğin varlığını gerektirir, peygamberliğin ilahi hakikatini ve kaynağını öğretir. İnsan neslinin varlığı ve korunması ile her iki dünyadaki mutluluğu buna bağlıdır.¹⁵

On'a göre evreni, gözlerin üzerindeki kaşları, insanın parmaklarını ve tırnaklarını yaratan Allah'ın, insanlar arasında hem adaleti tesis edecek, hem de onlara dünya ve ahiret işlerinde rehberlik yapacak bir peygamber göndermemesi mümkün değildir. Zira insanlar, peygamberler vasıtasıyla fazileti elde ederler.¹⁶

Bu nedenle İbn Sînâ'nın siyaset felsefesi, nübüvvet felsefesinin bir uzantısıdır ve onun üzerine temellendirilmiştir. Onun için peygamberliğin siyasi önemi, kanun ve kanun koyucunun siyasi hayattaki yeri ve gerekliliği son derece önemlidir. Bu meseleye ilk temas eden Fârâbî'dir. Ancak İbn Sînâ, Fârâbî'den farklı olarak peygamberi filozof-kral, imam ve ilk devlet başkanıyla özdeşleştirmez.

İbn Sînâ'nın siyaset felsefesini şu başlıklar altında ele almamız mümkündür.

1. İLAHİ HUKUKUN SİYASİ GEREKLİLİĞİ

İbn Sînâ'ya göre –az önce izah ettiğimiz gibi– insanın varlığı ve sürekliliği hemcinsleriyle ortak bir yaşam sürmesiyle mümkündür. Bu süreç içerisinde insan diğer bireylerle bir takım muamelelerde bulunur. Bunun sonucunda bir takım hukuki problemlerle karşılaşır. İbn Sînâ'ya göre bu

türden hukuki problemlerin çözümü için bir takım kanunların bulunması, adaletin temini gerekir. Kanun ve adalet ise, adil bir kanun koyucunun varlığını gerektirir. Bu kanun koyucunun insanlara hitap edebilecek ve onları yasaya uyma konusunda zorlayabilecek yeterlilikte olması gerekir. Ayrıca onun insan olması ve insanları bu konuda kendi kendileriyle baş başa bırakmaması gerekir. Aksi halde insanlar görüş ayrılığına düşer ve her biri lehlerine olan şeyleri doğru, aleyhlerine olan şeyleri yanlış kabul ederler.¹⁷

Bu nedenle İbn Sînâ'ya göre toplum sadece özel kanunlara yani, maddi refahı sağlamak için beşeri otoritenin koyduğu kanunlara değil insanın maneviyatını göz önünde bulunduran kuşatıcı, genel bir kanuna dayanmalıdır. Böyle bir kanun, nebevi kanun koyucu aracılığıyla Allah'ın vahyettiği ilahi kanundur.¹⁸

Nebevi kanun koyucunun kitlelere öğretmesi gereken ilk şey, tek ve kudretli bir Yaratıcısının olduğunu, O'nun gizli ve açık her şeyi bildiğini ve onun emirlerine itaat edilmesi gerektiği meselesidir. Ayrıca peygamberin, Allah'ın kendisine itaat edenleri mükâfatlandıracağını, isyan edenlere ise ceza vereceğini de öğretmesi gerekir. Çünkü kitleler mükâfat va'di ve ceza tehdidiyle Allahın buyruklarına boyun eğler. Bu yüzden insanlar O'na ibadet etmek ve kendisine ibadet edileni sürekli anmak zorundadır ki insanlığın hayatını sürekli koruyan adalet talepleri de kendileriyle birlikte devam etsin.¹⁹

Bu bağlamda İbn Sînâ oruç, cihat ve hac gibi ibadetlerin önemini açıklar ve bu ibadetlerin sadece kulluk ve doğru akide için olmayıp aynı zamanda insanın maneviyatı ve gelecek hayatı için de elzem olduğunu söyler. Hiç kuşkusuz, erdemlerin kazanılması toplum hayatı için yararlı olacaktır. Nebevi kanunun ilahi kökeni nedeniyle insan, her iki dünyadaki hayatını garantiye alma-

¹⁴ İbn Sînâ, *eş-Şifa*, s.442; Erwin I.J. Rosenthal, *Ortaçağda İslâm Siyaset Düşüncesi*, çev. Ali Çakso, İstanbul 1996, s.216.

¹⁵ Rosenthal, *İslâm Siyaset Düşüncesi*, s.214.

¹⁶ İbn Sînâ, *eş-Şifa*, s.441-442; İbn Sînâ, "*Risale fi İsbat en-Nubuvve ve Tevil Rumuzihim ve Emsalihim*", Abdülemir Şemseddin, *el-Mezhebu't-Terbevi İnde İbn Sînâ Min Hilâli Felseftihî'l-İlmiyye*'nin içinde, Beyrut-1988, s. 301.

¹⁷ İbn Sînâ, *eş-Şifa*, s. 441.

¹⁸ Rosenthal, *İslâm Siyaset Düşüncesi*, s.212-213.

¹⁹ Rosenthal, *İslâm Siyaset Düşüncesi*, s.218-219.

sı için bu kanuna boyun eğmesi gerektiğini anlar.²⁰

İbn Sînâ'nın kamu hukukuna olan ilgisi onu istikrarlı ve adil bir toplumun korunmasında daha dikkatli ve dini hukukun önceliğini vurgulama ihtiyacının farkında olmaya yöneltmiştir.²¹

2. İBADETLERİN SİYASİ VE SOSYAL HAYATTAKİ ÖNEMİ

İbn Sînâ siyaset felsefesinde bireyin hem dünyevi hem de uhrevi saadetini esas almıştır. Bu nedenle filozofumuza göre Allah'ın iradesine göre yasa yapan Peygamberin ibadete dair vaz ettiği hükümler son derece önemlidir. Bu hükümler hem bireyin daha erdemli ve yasalara uyma noktasında sorumlu davranmasını sağlar - ki bu da erdemli toplumu netice verir- hem de uhrevi saadeti elde edilmesine vesile olur. Şöyle ki:

İbn Sînâ'ya göre Hz. Peygamber, insanların maslahatını gözecek kanunlar koymak suretiyle onların her zaman Tanrı'yı ve ahireti akıllarında tutmalarını hedeflemiştir. Bu kanunların temel ilkesi ise Yaratıcı'ya ve ahiret gününe imandır. Ona göre Hz. Peygamber'den sonra bu temel ilkelerin unutulmaması için insanlar tarafından belirli aralıklarla tekrar edilmesi gerekir.²² İbn Sînâ'ya göre bu da ancak ya lafızların söylenmesi veya hayalde tasavvur edilmesi şeklinde olur.²³

İbn Sînâ'ya göre insanlar ibadet yapmaya devam eder, Allah'a yönelir ve batıldan uzaklaşırlarsa sonuçta bu davranış kendilerinde meleke haline gelir. Ruh, bedenden ayrıldıktan sonra mutluluğa ulaşmak için sağlam bir istidat elde etmiş olurlar. Bir insan, peygamberin Allah katından geldiğini ve Allah tarafından gönderildiğini, ilâhî hikmet açısından peygamber göndermenin zorunlu olduğunu, peygamberin Allah'ın iradesine göre yasa yaptığını bilmeli ve ona iman etmelidir. İbadetin

yararı, ibadet eden kişiyedir. Kanunların varlığı ve sürekliliği hem insanların varlık gerekçesidir hem de onların ahiret gününde Allah'a yaklaşmalarına vesiledir. Peygamber, insanların hem dünyevi hem de uhrevi yaşamlarıyla ilgili alanları düzenler. O diğer insanlardan farklıdır. Zira onun ilahi olma özelliği vardır.²⁴

İbn Sînâ cuma namazı, oruç ve hac gibi ibadetlerin ideal İslâm devletinin vatandaşlarının siyasi, sosyal ve şahsi hayatlarındaki önemini ve değerini vurgular. Bu ibadetler ibadet sahiplerini birbirine sıkıca bağlar, onlara cesaret (ve şevk) aşılayarak devletlerini savunma arzularını güçlendirir ve onları erdemlere yöneltir.²⁵

İbadetler bu anlamda hem insanın Allah'a karşı görevlerini içerir hem de topluma yarar sağlar. İslâm hukuku dini ibadetlerin siyasi değerini tanıır. Muamelat yani iş ilişkileri insanın diğer insanlara karşı görevlerinin tümünü yani sosyal görevlerini kapsar. Bu insanlar arası ilişkiler, imamın ilgi konusu olmalıdır. Onları öyle bir tarzda düzenlemelidir ki devletin iki direğinin, yani aile hayatının ve insanların ortaklaşa paylaştığı şeylerin genelini inşasını teşvik etsinler.²⁶

Yine İbn Sînâ'ya göre insanların günaha yönelmemeleri için kimi caydırıcı cezaların ve hadlerin de vaz edilmesi gerekir. Çünkü her insan, ahiret korkusuyla günahattan uzak durmaz. Bunların çoğunluğunun da zina, hırsızlık ve şehrin düşmanlarıyla işbirliği gibi düzeninin bozulmasına yol açan yasaya aykırı fiillerden olması gerekir. Bu günahlardan insanın kendisine zarar verene gelince, farz kılınanları aşmayan bir tedip gerekir. İbadetlerde, önceliklerde ve caydırıcı cezalardaki yasa, gevşek ya da katı değil mutedil olmalıdır. Özellikle muamelelerde olmak üzere, işlerin büyük kısmı içtihadla bırakılmalıdır. Çünkü

²⁰ Rosenthal, *İslâm Siyaset Düşüncesi*, s. 213.

²¹ Fevzi M. Neccar, *İslâm Politika Felsefesinde Siyaset*, s. 39.

²² İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.443-444.

²³ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.444-445.

²⁴ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.446.

²⁵ Rosenthal, *İslâm Siyaset Düşüncesi*, s. 225.

²⁶ Rosenthal, *İslâm Siyaset Düşüncesi*, s. 226.

zamanların zapt altına alınması mümkün olmayan hükümleri vardır.²⁷

3. DEVLETİNİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

Devletin yapısı ve işleyişi meselesi İbn Sînâ'nın siyaset düşüncesi açısından önemlidir. Zira İbn Sînâ, kanun koyucuya, devlet olarak örgütlenmiş toplumun hayatını düzenleme görevini verir. Fârâbî'de olduğu gibi yönetenler ile yönetilenler arasında hiyerarşik bir ayırıma gider.

Ona göre kent halkı kendi içinde üç guruba ayrılır: Yöneticiler, zanaatkârlar ve muhafızlar. Bu üç sınıftan her birinin şehirde belli bir görev ve sorumluluğu vardır.

Yöneticiler: Kentin temelini oluştururlar. Kanunun uygulanmasına nezaret eder, ortaya çıkan problemlere dair içtihatla bulunurlar.

Zanaatkârlar, kentin gereksinim duyduğu hizmetleri yerine getirirler.

Muhafızlar ise kent halkının huzur içinde yaşayabilmesi için ülkenin sınırlarını korurlar.²⁸

İbn Sînâ'nın yaptığı bu sınıflandırma Eflatun'un yaptığı sınıflandırmaya benzetilmektedir.²⁹

İbn Sînâ; kent halkını üç gruba böler ve her bir grubun başına kendi içlerinden bir başkan belirler.

İlk başkandan sonra kısmen yöneten kısmen de yönetilen ikinci başkanlar gelir ve bu hiyerarşi aşağıya doğru inerek en alta, yalnızca yönetilen kitlelere kadar ulaşır. Her yurttaş kendisine verilen görevi yerine getirir böylece yaptığı işle devlete yararı dokunmayan hiçbir kimse kalmaz.

İbn Sînâ'ya göre insanların bu şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutulması son derece doğaldır. Bu insanlara Allah'ın bir lütfüdür. Diğer türlü insanlar, konum itibarıyla eşit veya birbirine yakın yaratılmış olsalardı aralarında oluşacak rekabet,

kıskançlık, isyan ve haksızlık nedeniyle yok olup giderlerdi. Bu nedenle Allah insanları akıl, görüş, mülk ve mertebe itibarıyla farklı yaratmak suretiyle ihsanda bulunmuştur. Ona göre eğer insanların bütünü hükümdar olsaydı birbirlerini yok etmeye çalışırlar; hepsi tebaa olsa hiç kimse kimsese yardım etmez; yoksullukta eşit olsalar, yoksulluktan ölür, sefillikten yok olurlar.³⁰

İbn Sînâ'ya göre devlete yararı olmayan, iş yapamayan hastalar ise toplumdan ayrı tutulmalıdır. Ona göre bazıları, hasta ve sakatlardan iyileşmesi umulmayanların öldürülmesi gerektiği fikrindedir. İbn Sînâ ise kendilerinden kaynaklanmayan bir sebeple sosyal görevlerini yerine getiremeyen kimselerin öldürülmesini kabul etmez, çirkin görür. Çünkü onların bakımları, şehre yük getirmez. Ona göre böyle insanların ihtiyaçlarını öncelikli olarak ekonomik durumu iyi olan akrabaları karşılamakla yükümlüdür.³¹

Hastalara ve fakir kimselere yardım edilmesi fikri, bir hekim olarak İbn Sînâ'nın benimsediği İslâm ahlakının bir gereğidir.

İbn Sînâ'nın bu meyanda ele aldığı bir diğer konu da genel refahı teminat altına almak ve özellikle de herhangi bir zanaatla ilgilenmeyen muhafızlara ödeme yapmak ile hastalık ve sakatlık gibi nedenlerle çalışamayanların nafakasını temin etmek için ihtiyaç duyulan kaynakların nasıl karşılanacağı konusudur. Ona göre devletin ihtiyaç duyduğu parasal kaynaklar; vergiler, para cezaları ve feyden oluşur. İslâm devletine özgü olan bu sonucusu hakkaniyetli bir biçimde kamu yararına kullanılmalıdır.³²

Yine İbn Sînâ'ya göre devletin kaynaklarının bir bölümü, meyve ve ürünler gibi doğal ve kazanılmış gelirler üzerine konulan vergilerden elde edilir. Bir bölümü verilen cezalardan elde edilir. Bir kısmı da yasaya karşı çıkanların mallarından

²⁷ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.454.

²⁸ Abdülemir Şemseddin, *el-Mezhebu't-Terbevi İnde İbn Sînâ Min Hilâli Felseftihî'l-İlmiyye*, Beyrut-1988, s.187.

²⁹ Eflatun'a göre devlet üç sınıftan oluşur: İşçiler, muhafızlar ve yöneticiler. Bkz. Eflatun, *Devlet*'te (bkz. 372a-d)

³⁰ İbn Sînâ, *es-Siyaseti'l-Menziliyye*, s.65

³¹ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.447.

³² İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.447.

gelir ki bunlar ganimetlerdir. Ona göre para cezalarının tümü sadece suç işleyene yüklenmemelidir. Aksine verilen cezanın bir kısmının, suçlu-yu suçtan alıkoymayan ve korumayan veliye ve sahiplerine verilmesi gerekir. Para cezasının veliye ve sahiplerine paylaşılması, parayı tahsil etme süresini kısaltır.³³

İbn Sînâ'nın bu bapta ele aldığı konulardan birisi de gayrı meşru kazanç yollarıdır. Bunların başlıcaları da faiz, kumar, hırsızlık, soygun ve tefecilik ile kadın ticareti gibi şeylerdir. İbn Sînâ'ya göre yasa koyucu tarafından bu tür fillerin hem öğretilmesi hem de yapılmasının yasaklanması gerekir.³⁴

4. HİLAFET MESELESİ

İbn Sînâ, *eş-Şifâ* adlı eserinde hilafet konusunu ele alır. Ona göre bu meselelerin nas ile veya önde gelenlerin icmasıyla belirlenmesi gerekir. Toplumun selameti bunu gerektirir. Diğer türlü toplumda anarşi ve kaos olur. Netice de bu durum bölünmeye, kargaşaya ve görüş ayrılığına yol açar.³⁵

İbn Sînâ bu mevzuda halifenin nasıl seçileceğinden, seçilen halifenin niteliklerinden, görevlerinden ona itaat edilmesinden ve de hilafetin gasp edilmesi halinde yapılması gereken şeylerden bahseder.

İbn Sînâ'ya göre hilafet meselesi itikadi bir meseledir. Bu nedenle ona göre insanlar ayrılığa düştüklerinde veya arzu ve sapma nedeniyle çekiştiklerinde veya erdemli olmayan ve hilafeti hak etmeyen biri üzerinde görüş birliğine vardıklarında hiç kuşkusuz Allah'ı inkâr etmiş olurlar.³⁶

İbn Sînâ'ya göre gücüne ve servetine güvenerek haksız yere halife olduğunu iddia eden birine karşı, bütün şehir ahalisinin savaşması ve onu öldürmesi gerekir. Gücü yettiği halde bunu yapmayanlar Allah'a isyan etmiş, onu inkâr etmiş

olurlar. Toplum, bir şahsın hilafeti konusunda icma ettikten sonra gücü yettiği halde bu uğurda savaşmayan kişinin kanı helaldir. Ona göre Allah katında Peygambere imandan sonra böyle bir zorbanın yok edilmesinden daha büyük bir sevap yoktur.³⁷

Rosenthal'a göre İbn Sînâ'nın bu düşüncesi, yani eğer halk halifeyi makamından uzaklaşmaya zorlayacak kadar güce sahip ise, ölümünü değil de yalnızca makamdan uzaklaşmasını isteyen Sünni teorinin ötesine gidiyor gibi görünmektedir. İbn Sînâ Hz. Muhammed'e imanının yanında Allah'ın en çok hoşnut olduğu şeyin bir zorbayı öldürmek olduğunu ve bunun insanı Allah'a yaklaştırdığını söyleyecek kadar ileri gider.³⁸

Halifede bulunması gereken nitelikler meselesine gelince; İbn Sînâ'ya göre halife olacak kişinin cesaret, itidal, siyasette doğru davranış, akıllı olmak, iffet ve iyi yönetim gibi değerli erdemlere sahip olması gerekir. Halife ayrıca şeriat konusunda yetkin biri olmalıdır.³⁹ Zira kanun koyucu zamana ve değişen şartlara göre ortaya çıkan özel durumlarla ilgili her hangi bir hüküm koymamıştır. Onun için ortaya çıkabilecek her durumu içine alan kanunlar yapmak yöneticinin görevidir.⁴⁰

İbn Sînâ'ya göre halifenin sahip olması gereken niteliklerden biri de Fârâbî'de olduğu gibi onun cihad edebilme yeterliliğidir.⁴¹ Çünkü halifenin içeride ve dışarıda kanuna muhalefet eden muarızlara karşı mücadele edebilmesi, onun en başta gelen görevlerinden biridir.⁴² Şöyle ki:

İbn Sînâ'ya göre hakka davet edilmelerine rağmen kanuna muhalefet edip düşmanca davranışta bulunanlarla savaşılması gerekir. Zira

³³ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.447-448.

³⁴ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.448.

³⁵ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.451.

³⁶ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.451-452.

³⁷ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.452.

³⁸ Rosenthal, *İslâm Siyaset Düşüncesi*, s. 225.

³⁹ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.451.

⁴⁰ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.451-452; Rosenthal, *İslâm Siyaset Düşüncesi*, s.227-228.

⁴¹ Fârâbî, "Mutluluğu Kazanma - Tahsilu's-Sa'ade" *Fârâbî'nin Üç Eseri'nin içinde*, çev. Hüseyin Atay, Ankara -2001, s.50; Mehmet Aydın, *İslâm Felsefesi Yazıları*, İstanbul-2000, s.19.

⁴² Rosenthal, *İslâm Siyaset Düşüncesi*, s.226.

onların sahip oldukları malları ve ırzları erdemli kentin ölçütlerine göre yönetilmediği için bunlarla amaçlanan yapıcı şeyler gerçekleşmediği gibi kötülüğe ve çirkinliğe de sebebiyet verirler. Bu tür insanlar, erdemli kentin insanlarına hizmet etmek zorundadırlar. Bu erdemlerden uzak olan insanlar doğal olarak köle hükmündedirler.⁴³

Halifenin yerine getirmesi gereken görevlerden biri de ordunun tanzimi ve şehre giren çıkanların bilinmesi, en korkunç silahların, siper ve surların hazırlanmasıyla şehrin kontrol edilmesidir. Bütün bu işlerin halife tarafında deruhte edilmesi gerekir.⁴⁴

Yine İbn Sînâ'ya göre halifenin nikâh akdi veya halkın büyük bir kısmının katıldığı etkinliklere nezaret etmesi gerekir. Zira bu tür etkinlikler şehrin temel unsurları ile ilintilidir.⁴⁵

İbn Sînâ, halifenin seçilmesi ve sahip olması gereken nitelikleri izah ettikten sonra yine halifenin toplumdaki saygınlığını ve statüsünü pekiştirme amacıyla kanun koyucunun bu meyanda bir takım yasalar vazetmesi gerektiğinden bahseder. Örneğin bayram namazı gibi cemaatle yapılan bazı ibadetlerin ifası, halifenin bulunması şartına bağlanmalıdır. Çünkü bu türden toplu olarak yapılan ibadetler sayesinde insanlar cemaate tutunmayı, cesareti ve erdemli olmayı öğrenirler. Toplu olarak yapılan ibadetlerde dualar kabul edilir ve Allah'ın bereketi nazil olur.⁴⁶

Özetle İbn Sînâ'ya göre halifenin görevlerini ana hatlarıyla iki kategoride mütalaa edebiliriz. Bunlardan birincisi:

Dini vazifeleri: Peygamber'in kendisine bıraktığı ve de Allah'ın vazettiği hukuki ve dini normları tatbik etmektir. İlâveten dini meseleleri akıl ve mantık yoluyla insanlara arz etmek, kâfir-

leri dine davet etmek, kabul etmedikleri takdirde onlarla savaşmaktır.

İkincisi ise medeni sorumluluklarıdır: Bu husus, insanların hem kendi aralarındaki ilişkileri hem de dünyevi yaşamlarının tanzimi ile ilgili konuları kapsar. Ayrıca halifenin; insanlar arasında adaletin, yardımlaşmanın, sevginin egemen olması ile zulmün, intikam duygusunun ortadan kaldırılması için çaba göstermesi gerekir.⁴⁷

5. EVLİLİK VE AİLE HAYATI

İnsanların oluşturduğu en temel birim ailedir. Aile aynı zamanda toplumun ve siyasetin oluşmasını ve devamını sağlayan unsurdur. İslâm, nikah-tan mirasa kadar vaz ettiği hükümlerde ailenin korunmasına önem vermiştir. Zira insan ilk terbiyesini ailede alır. Ailede kişi huzur ve güvende olur.⁴⁸ Ayrıca iyi bir aile, iyi bir toplumun ortaya çıkmasını garanti eder. Bu nedenle İslâm filozofları bu konuya önem vermiş ailenin erdemli bir toplum inşa etmenin temel taşlarından biri olduğunu söylemişlerdir. İbn Sînâ, bu meselelere dair bir kitap yazmıştır: *er-Risale fi's Siyaseti'l Menziliyye*. O bu eserinde aile yönetimi, aile ekonomisi, evdeki hizmetçilerin durumu ve çocukların eğitimi gibi konuları ele almıştır.⁴⁹

İbn Sînâ'ya göre insanın eylemlerinin toplumsal ayağı, ancak bir tür ortak yaşamla gerçeklik kazanabilir. Bu ortak yaşamın da kapsam açısından aile ve şehir şeklinde iki düzeyi bulunmaktadır. Bu nedenle amelî felsefenin, ahlaktan sonra ele alınması gereken konularının başında aile gelmektedir. Bu bağlamda amelî felsefe "insanın eşi, çocuğu ve hizmetçisiyle/ kölesiyle birlikte yaşadığı evini, mutluluğu kazanmasını

⁴⁷ Abdülemir Şemseddin, *el-Mezhebu't-Terbevi İnde İbn Sînâ*, s.187.

⁴⁸ Hızır Murat Köse, *İslâm Siyaset Düşüncesini Yeniden Okumak: Eleştirel Bir Giriş*, Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, cilt 14, sayı 27, (2009/2), 1-19, s.14

⁴⁹ İdris Zakaria, *İbn Sina and Theory of Management of Household*, International Journal of Business and Social Science, Vol.3, No 13; July 2012, s. 244

⁴³ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.453.

⁴⁴ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.454.

⁴⁵ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.452.

⁴⁶ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, s.452.

mümkün kılacak düzenli bir şekilde nasıl idare edeceğini" ele almaktadır.⁵⁰

İbn Sînâ'ya göre aile beşeri ihtiyaçların doğal sonucu olarak oluşmuştur. Eş edinme, ev ve konak yapma bu ihtiyacın zorunlu bir sonucudur. Ona göre her insanın, hayatını sürdüreceği ve kişiliğini devam ettireceği azağa ihtiyacı vardır. İnsan, hayvanlardan farklı olarak ihtiyaç fazlası azağını ilerde kullanabilmek için saklar. Bu nedenle o, edindiği azağı saklayabileceği ve ihtiyaç zamanı için koruyacağı bir yere ihtiyaç duyar. Bu ise ev ve konak edinme sebebi olmuştur. Bundan sonra kendi yerine azağını koruyabilecek birine ihtiyaç duyar ki bu da ancak gönlünün meyil duyduğu Allah'ın erkeğe can yoldaşı kıldığı karısıdır. Bu ise eş edinmenin sebebidir.⁵¹

İbn Sînâ bu noktada meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için Peygamber efendimizin hadislerinde olduğu gibi aile reisi için çoban benzetmesi yapar. Şöyle ki:

Ona göre çoban sürüsüne gündüz ot ve su, geceleyin ağıl ve yuva sağlar; otağındaki su kaynaklarını temizler, vahşi hayvanlardan veya hırsızlık, baskın ve yağmalama gibi afetlerden korumak üzere gezindiği bölgelere köpekler salar. Yaz ve kış barınacakları uygun mekânlar seçer. Yaylalara ve temiz suyun bulunduğu mekânlara götürür. Bağırta ve ıslığıyla, yanlış yerlere gitmeleri halinde uyarır ve bunlar yeterli olmazsa sopasıyla zarar görmelerini engeller.⁵²

Benzer şekilde aile, çocuk, hizmetçi ve tebaa sahibi insanların da işlerinin yolunda yürümesi için onları koruması, külfetlerine katlanması, rızıklarını çoğaltması, özendirerek ve sakındırarak iyi yönetmesi gerekir.⁵³

İbn Sînâ'ya göre devletin üzerine kurulu olduğu temel ailedir. Bu nedenle o, aile hayatının

korunması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğinden söz eder.⁵⁴

Ona göre bu meyanda yapılması gereken şey, şehrin temelini oluşturan esasların yıkılmasına sebebiyet veren zina ve eşcinsellik gibi fillerin yasaklanması gerekir. Çünkü eşcinsellik, şehrin en önemli kurumlarından biri olan evliliğe yönelimi engeller. Oysa bireylerin, insan neslinin devamını sağlayan evliliğe teşvik edilmesi gerekir. Çünkü insan türünün varlığı ve sürekliliği evliliğe bağlıdır.⁵⁵

Ayrıca nesepte bir kuşkunun bulunmaması için evliliğin aleni yapılması gerekir. Aksi halde mirasın intikalinde bir takım problemler ortaya çıkar. Ona göre evliliklerin gizlenmesi başkaca problemlere de sebebiyet verir. Örneğin yükümlü olmadığı halde bazı insanların geçim yükümlülüğünü veya yardım etme sorumluluğunu bir diğerine yüklemek gibi bir neticeye de sebebiyet verebilir.⁵⁶

İlaveten İbn Sînâ'ya göre evlilik kurumunun güçlendirilmesi gerekir. Zira aile kurumunun dağılması gerek çocuklar gerekse ebeveynler açısından birçok zararlara sebebiyet verir.

Bu nedenle İbn Sînâ'ya göre aile kurumunun devamı için kadına boşanma yetkisinin verilmesi gerekir. Çünkü kadının gerçekte akli zayıftır, arzu ve öfkesine çabuk kapılır. Ancak boşanma ile ilgili kapının da bütün bütün kapatılması gerekir. Çünkü ayrılığa götüren sebeplerin bütünüyle ortadan kaldırılması, başka bir takım zararlara yol açar. Fakat bu konuda fevkalade ciddi olunması gerekir.⁵⁷

Bu meyanda İbn Sînâ'nın ele aldığı en önemli konulardan birisi de kadının rolü, sosyal statüsü ve aile içerisindeki konumudur. Ona göre kadının en temel ödevlerinden birisi iffetli olmaktır. Çünkü kadın yapısı itibarıyla başkasının nazarını kendine celp eder, aklın sesine pek kulak vermez.

⁵⁰ M. Cüneyt Kaya, *Peygamberin Yasa Koyuculuğu*, s.72

⁵¹ İbn Sînâ, *es-Siyaseti'l-Menziliyye*, s.66.

⁵² İbn Sînâ, *es-Siyaseti'l-Menziliyye*, s.66-67.

⁵³ İbn Sînâ, *es-Siyaseti'l-Menziliyye*, s.66.

⁵⁴ İbn Sînâ, *es-Şifa*, s.448-449.

⁵⁵ İbn Sînâ, *es-Şifa*, s.449.

⁵⁶ İbn Sînâ, *es-Şifa*, s.449.

⁵⁷ İbn Sînâ, *es-Şifa*, s.449.

Kadının iffetli olmaması nefrete sebebiyet verir ve utanca yol açar ki bunun zararları herkes tarafından bilinmektedir. Bu nedenle İbn Sînâ'ya göre kadının örtünmesi ve ağır başlı olması, erkek gibi çalışıp kazanç elde etmemesi, bunun yerine ihtiyaçlarını erkeğin karşılaması gerekir.⁵⁸

Ona göre iyi kadın, erkeğin mülkünde ortağı, malının koruyucusu, yükünün taşıyıcısı ve çocuklarının terbiyesinde güvendiği kişidir. Kadınların en iyisi; akıllı, dindar, arlı, zeki, sevecen, doğurgan, az konuşan, itaatkâr, samimi, güvenilirdir, mecliste ağırbaşlı, görüntüsünde ciddi, boyu posu yerinde, kendisini kocasının hizmetine adanmış ve ona iyi hizmet eden, değerlendirmesiyle kocasının azını çoğaltan, iyi huylarıyla üzüntülerini gideren, nezaket ve kibarlığıyla dertlerine teselli olan kadındır.⁵⁹

İbn Sînâ kadının aile ve toplum içerisindeki statüsünü izah ettikten sonra çocukların eğitimi meselesini ele alır.

İbn Sînâ'ya göre ebeveynin her ikisi çocuğun bakımını üstlenmekle yükümlüdür. Kadın çocuğuna annelik yaparken baba, çocuğun nafakasını temin etmekle yükümlüdür.⁶⁰

Ona göre kişinin, çocuklarıyla ilgili yapması gereken en önemli şey; çocuğa güzel ad koymak, sütannesini iyi seçmektir. Çocuk terbiyesinin akıllı, dindar, ahlak eğitimi iyi bilen, ağırbaşlı, ciddi, hafiflik ve ahlaksızlıktan uzak, yiğit, temiz, nazik ve önde gelen insanlara hizmet etmiş, insanların övündükleri hükümdarların iyi huylarını, kötü kişilerin kınadıkları kötü huylarını tanıyan, sofraya konuşma ve birlikte olma adabını iyi bilen biri olmalıdır.⁶¹ Çocuk ise anne ve babasına hizmet etmek, itaat etmek, saygı ve hürmet etmek zorundadır. Çünkü ana-baba, çocuğun varlık sebebidir. Üstelik çocuğun sıkıntısını da anne ve

babası yüklenmişlerdir ki bu mevzu izah gerektirmeyecek kadar bedihidir.⁶²

SONUÇ

İslâm filozofları arasında siyaset felsefesine dair ilk eser yazan filozof hiç kuşkusuz Fârâbî'dir. Fârâbî bu konuda kendisinden sonra gelen İbn Sînâ ve İbn Rüşd'ü etkilemiştir. Ancak İbn Sînâ, Fârâbî'de olduğu gibi siyasete dair eser yazmamıştır. O, daha ziyade insanın mutluluğu ve mükemmelliğiyle ilgilenmiş, toplumla birlikte yaşayarak mükemmelliğin elde edebileceği varsayımından hareketle insanı siyasi bir varlık olarak algılamıştır.

İbn Sînâ -diğer filozoflarda olduğu gibi- felsefeyi teorik ve pratik olmak üzere iki kategoride mütalaa eder. Pratik felsefeyi ise ahlak, ekonomi ve ev idaresi ile siyaset bilimi şeklinde sınıflandırır ve metafiziğe dâhil eder. Zira ona göre ideal devlette iyi toplumun kanununu ancak peygamberler sağlar. Dolayısıyla pratik felsefe, peygamberliğin varlığını gerektirir, peygamberliğin ilahi hakikatini ve kaynağını öğretir.

On'a göre evreni yaratan Allah'ın, insanlar arasında adaleti tesis edecek, onlara dünya ve ahiret işlerinde rehberlik yapacak bir peygamber göndermemesi mümkün değildir. Bu zaviyeden bakıldığı zaman İbn Sînâ'nın siyaset felsefesinin, nübüvvet felsefesinin bir anlamda uzantısı olduğu söylenebilir.

İbn Sînâ'ya göre toplum, bir yönüyle maddi refah için beşeri otoritenin koyduğu kanunlara dayanırken diğer bir yönüyle insanın maneviyatını göz önünde bulunduran ilahi kanuna dayanmalıdır. Dolayısıyla ilahi hukuk, siyaset açısından zorunluluk ifade eder. Benzer şekilde ona göre ibadetlerin siyasi ve sosyal hayattaki önemi de yadsınamaz.

İbn Sînâ devletin yapısını ele alırken kent halkını kendi içinde yöneticiler, zanaatkârlar ve

⁵⁸ İbn Sînâ, *eş-Şifa*, s.450.

⁵⁹ İbn Sînâ, *es-Siyaseti'l-Menziliyye*, s.71.

⁶⁰ İbn Sînâ, *eş-Şifa*, s.451.

⁶¹ İbn Sînâ, *es-Siyaseti'l-Menziliyye*, s.72.

⁶² İbn Sînâ, *eş-Şifa*, s.451.

muhafızlar olmak üzere üç gruba ayırır. Bu üç sınıftan her birinin şehirde belli bir görev ve sorumluluğu vardır. Ona göre bu sınıflandırma son derece doğaldır. Diğer türlü insanlar konum ve mertebeleri itibariyle eşit veya birbirine yakın yaratılmış olsalardı aralarındaki rekabet, kıskançlık, isyan ve haksızlık nedeniyle yok olup giderlerdi.

İbn Sînâ'nın siyaset felsefesi bağlamında ele aldığı bir diğer konu ise hilafet meselesidir. Ona göre hilafet ile ilgili meselelerin nas ile veya önde gelenlerin icmasıyla belirlenmesi

gerekir. Toplumun selameti bunu gerektirir. Diğer türlü toplumda anarşi ve kaos olur. Bu durum bölünmeye, kargaşaya ve görüş ayrılığına yol açar.

Evlilik ve aile hayatıyla ilgili konulara gelince; İbn Sînâ'ya göre evlilik insan neslinin devamını sağlar. Aile, devletin üzerine kurulduğu temeldir. Bu nedenle o, evlilik hayatını korumak için gerekli tedbirleri izah eder boşanmayı, kadınların statüsü ve çocukların bakımı meselesini konu edinir. Bütün bu konularda İbn Sînâ, büyük ölçüde İslâm hukukuna dayanır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülemir Şemseddin, el-Mezhebu't-Terbevi İnde İbn Sînâ Min Hilâli Felseftih'il-İlmiyye, Beyrut-1988.
- Aritoteles, Nikomakhos'a Etik, çev. Saffet Babür, Ankara-1998.
- Aydın, Mehmet, İslâm Felsefesi Yazıları, İstanbul-2000.
- Aydınlı, Yaşar, İbn Bâcce'nin İnsan Görüşü, İstanbul-1997.
- Butterworth, Charles E., Ahlak ve Siyaset Felsefesi, "İslâm Felsefesine Giriş" in içinde, edt. Peter Adamson - Richard C. Taylor, çev. M. Cüneyt Kaya, İstanbul-2007;
- , İslâm Felsefesinde Siyasi Düşüncenin Gelişimi, çev. Selahaddin Ayaz, İstanbul-1999.
- Eflatun, Devlet, çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz, İstanbul-1992.
- Fârâbî, el-Medînetü'l-Fâzıla, çev. Ahmet Aslan, Ankara-1990;
- , es-Siyasetu'l Medeniyye veya Mebadi' ul-Mevcudat, çev. Mehmet Aydın-Abdulkadir Şener-Rami Ayas, Ankara-1980;
- , "Mutluluğu Kazanma- Tahsilu's-Sa'ade" Fârâbî'nin Üç Eseri'nin içinde, çev. Hüseyin Atay, Ankara -2001.
- Fazlurrahman, "İslâm ve Siyasi Aksiyon: Siyaset Dinin Hizmetinde" Derleme: İslâm 'da Siyaset Düşüncesi'nin içinde, çev. Kazım Güleçyüz, İstanbul-1995.
- , "Risale fi İsbat en-Nubuwwa ve Tevil Rumuzihim ve Emsalihim"; Abdülemir Şemseddin, el-Mezhebu't-Terbevi İnde İbn Sînâ Min Hilâli Felseftih'il-İlmiyye' nin içinde, Beyrut-1988;
- , eş-Şifa-el-İlahiyat,1-2, thk: el-Eb Kanavati-Said Zayid, byy,bty.
- İbn Sînâ, "Aile Siyasetine Dair Risale/er-Risale fi's-Siyaseti'l-Menziliyye", (T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu) Sosyal Değişim Sürecinde Türk Ailesi'nin içinde, çev. Vecdi Akyüz, Ankara-1992
- İbn Teymiyye, es-Siyasetü'ş-Şer'iyye fi İslâh'ir-Re'y Ve'r-Raiyye, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul-1999.
- Kaya, M. Cüneyt, "Peygamberin Yasa Koyuculuğu": İbn Sînâ'nın Ameli Felsefe Tasavvuruna Bir Giriş Denemesi, Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, cilt 14, sayı 27, (2009/2), 57-91
- Kempski, J.V., "Siyaset Felsefesi", Günümüzde Felsefe Disiplinleri'nin içinde, çev. Doğan Özlem, İstanbul-1990.
- Korkmaz, Fahreddin, Gazali'de Devlet, Ankara-1995.
- Köse, Hızır Murat, İslâm Siyaset Düşüncesini Yeniden okumak: Eleştirel Bir Giriş, Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, cilt 14, sayı 27, (2009/2), 1-19
- Kurtoğlu, Zerrin, İslâm Düşüncesinin Siyasal Ufku, İstanbul-1999.
- Mücahit, Huriye Tevfik, Fârâbî'den Abduh'a Siyasi Düşünce, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul-1995.
- Neccar, Fevzi M., İslâm Politika Felsefesinde Siyaset, Derleme: İslâm 'da Siyaset Düşüncesi'nin içinde, çev. Kazım Güleçyüz, İstanbul-1995.
- Rosenthal, Erwin I. J., İbn Bacce'nin Felsefesinde Siyasetin Yeri, "Derleme: İslâm 'da Siyaset Düşüncesi'nin içinde", çev. Kazım Güleçyüz, İstanbul-1995;
- , Ortaçağ'da İslâm Siyaset Düşüncesi, çev. Ali Çaksu, İz Yay., İstanbul 1996.
- Ross, David, Aristoteles, Özcan Yalçın Kavasoğlu, İstanbul-2002.
- Zakaria, İdris, İbn Sina and Theory of Management of Household, International Journal of Business and Social Science, Vol.3, No 13; July 2012